

Alicja Gronau-Osińska
Wydział Kompozycji, Dyrygentury i Teorii Muzyki
Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina

Romana Palestra rozumienie idei nokturnu

I.

Utwory zatytułowane *Nokturn*, *Nocturne*, *Notturmo* czy *Nachtstück* pojawiły się w literaturze muzycznej już w okresie klasycyzmu¹, jednak to w dobie romantyzmu wraz z rozwojem miniatury instrumentalnej zyskały największe powodzenie. Również twórcom XX-wiecznym idea muzyki nocy była bliska i stanowiła atrakcyjną inspirację dla własnych rozwiązań. Zapewne zawdzięczała to dość szerokim możliwościom, jakie potencjalnie zawiera, bowiem zwykle wiązała się z formami o nieustalonej budowie, swobodnymi, podatnymi na autorskie, subiektywne wyrażenie ekspresji nocy. U Fielda pojawiają się pierwsze elementy charakterystyczne dla nokturnu²: dominacja lirycznej, miejscami ornamentальной, melodyki, często pasażowy akompaniament, marzycielska nuta. Chopin³ za podstawę formy wzięł kontrast agogiczny z burzliwą częścią środkową, pogłębił wyraz melodii, uciekając od sentymentalnej banalności i wzbogacił harmonikę wplecioną w technikę wariacyjną. Schumann dołącza programowość⁴, u Liszta znajdziemy tekst poetycki stanowiący rodzaj motto⁵. Nowe jakości zawarł w fortepianowych nokturnach Fauré⁶ i Skriabin⁷, a Mahler i Debussy sięgnęli po aparat orkiestrowy i formy większych rozmiarów⁸. Nokturn przeniknął do muzyki scenicznej, suit, utworów kameralnych itd., stając się lokalnym polem oddziaływania ekspresji szczególnego i swoistego rodzaju.

Szukając cech idiomu nokturnu, można go uchwycić poprzez dwie sytuacje:

1. Wyrażenie stanu: nocnego zamyślenia, marzeń sennych, oniryczności, marzycielskości czy rozmarzenia, przy czym są to marzenia raczej melancholijne niż eskstacyjne, stany

---

¹ Za taki może uchodzić *Sonata quasi una fantasia cis-moll*, nr 14, op. 27, nr 2 Ludwiga van Beethovena, do której części pierwszej, *Adagio sostenuto*, przyłgła nazwa *Mondscheinsonate (Sonata księżycowa)*, nadana przez Ludwiga Rellstaba, poetę i krytyka muzycznego, znanego także z nietrafnych ocen muzyki Fryderyka Chopina. Autorem nokturnów był Joseph Haydn, a jego *VIII Symfonia G-dur* nosi tytuł *Le soir (Wieczór)*. Również Mozart pisał nokturny, raczej wokalne czy wokально-instrumentalne, a wśród instrumentalnych *Eine kleine Nachtmusik* KV 525 nr 13 zyskała wielką popularność.

² John Field napisał 18 nokturnów, jednak tylko 12 nadał ten właśnie tytuł. Sięgał po ekspresję nokturnową w wolnych częściach koncertów fortepianowych, a *Larghetto z Koncertu fortepianowego C-dur* wydał pod tytułem *Nokturn*. Por. https://www.youtube.com/watch?v=wdh_3GM6chA (dostęp 8.01.2018).

³ Fryderyk Chopin skomponował 18 nokturnów ujętych w ośmiu opusach. W obu *Koncertach fortepianowych* części wolne, *Larghetto*, cechuje ekspresja zbliżona do nokturnowej, podobnie jest we wstępnym *Largo z Wariacji B-dur op. 2* czy *Andante spianato op. 22*. Por. <http://pl.chopin.nifc.pl/institute/> (dostęp 8.01.2018).

⁴ Chodzi tu np. o *Nachtstücke* op. 23 Roberta Schumanna.

⁵ Cykl trzech nokturnów stanowią *Marzenia miłosne* Ferenc Liszta, każdy zaopatrzony w poetyckie motto (*Notturmo I – Hohe Liebe* L. Uhlanda), *Notturmo II – Seliger Tod* L. Uhlanda), *Notturmo III – O Lieb* F. Freiligratha).

⁶ Gabriel Fauré napisał w sumie 13 nokturnów.

⁷ Aleksandr Skriabin jest autorem m.in. słynnego *Nokturnu na lewą rękę* op. 9, tworzącego cykl z wstępnym *Preludium*.

⁸ Przykładem są *VIII Symfonia* Gustava Mahlera czy *Les Nocturnes* Claude'a Debussy'ego.